

МАЛЮНКОВА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СТАВЛЕННЯ ЧИТАЧА ДО МЕДІАТЕКСТІВ: ОБРИСИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Гурлева Тетяна Степанівна¹

¹ Старший науковий співробітник лабораторії консультативної психології і психотерапії Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6518-5216>

UDC: 159.9:070

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються результати апробації авторської методики вивчення ставлення сучасного читача – громадянина України – до медіатекстів, а саме – до діалогічного і маніпулятивного. Наведені дані емпіричного дослідження доводять його актуальність, бо надають психологу відомості про особливості сприйняття текстів, які читачі отримують із друкованих ЗМІ та Інтернет-сайтів, формують орієнтири для фахової допомоги громадянину у протистоянні маніпулятивним медіавпливам, забезпечення почуття психологічної безпеки і захищеності. Знання особливостей ставлення читача до тексту дає психологу важелі й інструменти активізації суб'єктної активності людини, необхідності брати на себе особисту відповідальність за споживання інформації з Інтернет-джерел і друкованих засобів масової інформації. Представлена малюнкova методика «Діалогічний і маніпулятивний текст зі ЗМІ: моє ставлення» перебуває у процесі доопрацювання.

Ключові слова: медіатекст, маніпулятивний текст, діалогічний текст, інформація, ставлення до тексту, психологічна допомога, читач, проєктивна малюнкova методика.

“Кажуть, один малюнок вартує тисячі слів, і це справді так...”

У.Дж. Боумен “Графічне представлення інформації”

Постановка проблеми. У часи інформаційного протистояння, інформаційних викривлень і відвертої брехні і дезінформації, сучасному громадянину вкрай важливо формувати власну культуру як читача, захищати свою психіку від небезпечних, руйнівних і дезорганізуючих впливів. В цих обставинах значну роль відіграє психолог, який може допомогти читачеві бути критичним, відповідальним, свідомим споживачем ЗМІ. Психологічна допомога може включати різноманітні методи впливу, у тому числі проєктивні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання деструктивного впливу на особистість в умовах гібридної війни через масмедіа, характеристик читача,

професійних якостей і особливостей фахової підтримки психолога/психотерапевта активно розробляються такими вітчизняними дослідниками, як С.М. Малков, Л.А. Найдьонова, В.О. Татенко, М.Л. Смультсон, Н.В. Чепелева та ін. Діалог і маніпуляції у безпосередньому і опосередкованому спілкуванні досліджувались Г.О. Баллом, І.П. Дроздовою, В.М. Папучею, Н.І. Пов'якель, С.Л. Рубинштейном, С.Ю. Рудницькою та ін. Аналіз психологічних досліджень засвідчує, що діалогічний текст, який вміщує в собі кілька варіантів розуміння, не задаючи жорстко обмеженого способу інтерпретації, має своєю функцією не тільки інформування, але й розвиток особистості. Напроти, маніпуля-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Tetiana Hurlieva

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

тивний текст не сприяє розвитку особистості (Чепелева, 2015), такий текст не зараджує вибудові й гармонізації гуманних стосунків з іншими людьми, а, навпаки, породжує сумніви і недовіру, схиляє до підлеглості, втрати особистісної відповідальності за свої думки і наміри, власний вибір і поведінку, робить людину психологічно слабкою в умовах інформаційної агресії.

За нашими даними, з маніпулятивним впливом в ЗМІ «часто» і «завжди» стикається 63 % респондентів, а з діалогічним «завжди» – 7,7 %, «інколи» – 65,4 %. Зазначимо, що інформація як така важлива і доцільна при будь-якому викладі матеріалу, тільки від діалогічного чи маніпулятивного стилю залежатиме, чи буде вона сприйматися як матеріал для роздумів, чи як пряма вказівка (Гурлева, 2020). Українці мають критично ставитись до інформації, вчитись розпізнавати пряме і приховане маніпулювання, за потреби звертатися по допомогу до фахівців, як безпосередньо – на очну зустріч, так і опосередковано – до перевірених текстових видань, конкретних авторів, які володіють навичками і мають відповідну мотивацію суб'єкт-суб'єктного, діалогічного, конструктивного, розвиваючого спілкування з читачем через текст.

У науковій літературі представлені особливості тексту взагалі, а також деструктивного маніпулятивного впливу на особистість читача через сучасні медіаджерела. Втім не досліджене питання розуміння самими споживачами текстової інформації різних видів викладу матеріалу – а зокрема маніпулятивного і діалогічного, їх ставлення до суб'єкт-суб'єктного, заснованого на взаємоповазі і взаємодовірі, і контролюючого, підпорядковуючого, часто-густо шахрайського спілкування автора повідомлення з читачем. Проте, уміння оцінити текст та висловити своє ставлення до нього є одним з найважливіших показників читацької компетентності (Чепелева, 2015), яка є на сьогодні надзвичайно важливою проблемою. У психологічних джерелах висвітлюються питання аналізу і синтезу, сприйняття, розуміння, осмислення тексту (Л.В. Долинська, Г.С.Костюк, С. Д. Рубінштейн, О.В. Скрипченко, Є.М.Соколов Н.В. Чепелева), що в результаті впливає на формування ставлення до нього. Ми зосередили увагу на ставленні читача до медіатексту, яке сформувався на основі досвіду «спілкування» читачів з діалогі-

чними і маніпулятивними текстами, їх осмисленням і оцінкою для себе як прийнятних чи неприйнятних.

Мета статті – дослідити ставлення сучасного громадянина-читача до діалогічного і маніпулятивного тексту зі ЗМІ засобами оригінальної проєктивної малюнової методики; представити аспекти аналізу малюнків та їх інтерпретації опитаними; намітити перспективи доопрацювання і вдосконалення даної проєктивної методики.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Проєктивні малюнкові методики вже зарекомендували себе не лише як діагностичні, а й корекційні: вони допомагають під час встановлення контакту між психологом і клієнтом, у вивченні почуттів, емоцій, станів, а також особливостей позитивного ставлення або причин несприйняття того чи іншого явища чи події, реальних чи прогнозованих поведінкових реакції на них людини. Проєктивні методики в діагностико-корекційному процесі представлені в працях багатьох вчених (Бурлачук, 1997; Венгер, 2003; Корнер, 2000; Сіпко, 2015; Скар, 2017; Соколова, 1980; Терлецька, 2004; Харенко, 2013; Шляпникова, 2005; Яценко, 2004, 2005 та ін.).

Про те, що несвідомі переживання особистості доступні об'єктивному дослідженню, писав К. Г. Юнг. Основу проєктивно-тестових методик складає, зауважував вчений, вербальний і невербальний стимульний матеріал, відповіді на стимули проєктивних методик розуміються як підсумок складної пізнавальної діяльності, в якій поєднані когнітивні та афективні особливості досліджуваного (Гриньов, 2014). О. Л. Венгер зазначає, що малюнкові методики, як і інші проєктивні тести, є інформативні, так як дозволяють виявляти психологічні особливості людини, і завдання психолога полягає в тому, щоб за допомогою проєктивних методик проникнути у внутрішній світ особистості для його вивчення, розшифрувати повідомлення, яке «зашифроване в образах» і зрозуміти, що «говорить йому обстежуваний» (Венгер, 2003). Проєктивний матеріал, що отримується в результаті застосування проєктивних методів, правомірно розглядати як спосіб прояву, експлікації внутрішнього світу особистості (Скар, 2017).

Проєктивні, зокрема малюнкові, методики базуються на ідеї рефлексії особистості, ставлення до яви-

ща чи події через власні переживання, систему цінностей, пережитий досвід тощо (В.О. Лефевр, Т.П. Скрипкіна, М.Л. Смульсон та ін.). Основою проєктивних методів є уявлення про дію механізму проєкції, який дає змогу актуалізувати «особливий пласт малоусвідомлюваних уявлень, оцінок, мотивів, практик, ставлень і т.ін. людей». Ідеться про усвідомлення, рефлексію, що може сприяти структуруванню, а відтак – екологічному (м'якому, коректному) її трансформуванню (Скнар, 2017). Згідно з теорією візуальної семантики форм О.Ю. Артем'євої, психологічний малюнок є «... носієм смислу, формою прямого вираження ставлення до зображеного об'єкта. Підґрунтям для таких припущень виступає особлива роль форми – як носія усталеної інформації про стосунки» (цит. за Скнар, 2015).

Малюнкові методики для діагностики та психокорекції можуть застосовуватися у роботі як з дорослими, так і з дітьми з метою актуалізації творчого потенціалу, а також виявлення свідомих і несвідомих аспектів психіки. У малюнку символічно виражається зміст психіки автора, при цьому використовуються індивідуально-неповторні образи. Керуючись особистими уподобаннями у виборі форми, розміщення, сюжету, кольору, автор малюнка проєктує зміст психіки у певні образи, що набувають символічного значення через інтерпретацію психолога (Харенко, 2013).

У ході аналізу психомалюнків відбувається діалогічна взаємодія з їх автором. Глибинно-психологічна психокорекція передбачає розширення самосвідомості підлітка та актуалізацію його власних когнітивних зусиль у напрямку усвідомлення й розуміння внутрішніх протиріч. Процес малювання дає можливість у формі символів відобразити суперечливі тенденції свідомої й несвідомої сфер. Малюнок у символічній формі презентує глибинно-психологічний зміст (Харенко, 2013). Важливо, що проєктивні методики показують виключну здатність сприяти у вирішенні проблеми травматичних переживань шляхом зняття напруження та об'єктивування несвідомих тенденцій психіки (Сіпко, 2015).

Під час інтерпретації малюнку пріоритетності набувають лінія, форма, колір, особливості оформлення композиції, перспективи, а також пропорції, штрихи, освітлення та ін. (Соколова, 1980; Терлецька, 2004; Ха-

рченко, 2013; Шляпнікова, 2005; Яценко і Теслюк, 2005; Яценко, 2004).

При обробці результатів обстеження дослідниками враховуються загальні положення інтерпретації будь-якого малюнка тесту, а саме потрібно звертати увагу : на те, як розміщено малюнок на аркуші (зверху, в центрі, внизу, в лівій, правій частині); на загальний вигляд малюнка (мінімальна кількість деталей, надмірна кількість деталей, детальне або схематичне промальовування деталей); на інтенсивність контурів малюнка та штриховки; на техніку виконання (акуратна, наявність стирань і виправлень, схематична, малюнок намальований з легкістю без особливої протидії); на розмір малюнка (непропорційно великі деталі, непропорційно малі) тощо (Венгер, 2003).

До основних категорій малюнка відносяться наступні: колір, що відображає емоційну складову ставлення; композиція – віддзеркалює структуру ставлень (сформованість, сталість, конфліктність чи гармонійність); форма – відбиває когнітивну складову ставлення, передає властивості самого об'єкта; лінії, розмір – відображають мотиваційні характеристики особистості (наприклад, інтерес до об'єкта); предметність, наявність чи відсутність предметних образів – свідчать про значущість об'єкта для респондента, а також про його місце в смислових структурах особистості (Корнер, 2000). Зазначені аспекти аналізу малюнків ми враховуємо у своїй роботі, в інтерпретації зображень медіатекстів і в психологічній допомозі людині в протидії маніпулятивним впливам через ЗМІ.

У ході психологічного тренінгу, вважає Л.Ф. Бурлачук, можна допомогти людині «відрефлексувати всю можливу палітру» взаємозв'язків своїх потреб, оцінок, ставлень, суджень тощо з об'єктами та явищами світу, спонукати до рефлексії своїх ресурсів, моделей діяльності, способів дій, стратегій вирішення завдань і т.ін. І завдання психолога – спрямувати учасників на рефлексивне бачення ситуації і себе-в-ситуації (Бурлачук, 1997).

Стосовно нашого дослідження, психолог може допомогти людині відрефлексувати «всю можливу палітру» або увесь спектр свого ставлення до текстів, спрямувати читача на рефлексивне бачення ситуації ознайомлення з текстом і себе як читача у цій ситуації.

І така рефлексія стає вірогідною у процесі малювання та інтерпретації людиною зображених ним текстів.

Кожен малюнок шляхом діалогу з автором, зазначають Т. Яценко і П. Теслюк, «збагачується» різноманітним, часто суперечливим, психологічним змістом, який допомагає людині в рефлексії особистісної проблеми, котра завжди спричинена внутрішньою суперечністю психіки». Важливо передбачити «врахування зображеного на малюнку самим автором... необхідним є уведення в аналіз вербального подання автором власного бачення теми... Вербальний матеріал такою ж мірою сприяє психокорекційній роботі, як і образи малюнка. Саме таким поєднанням забезпечується можливість глибинної інтерпретації малюнків, яка виходить з розуміння їх автором, і в той же час перебуває поза його (автора) суб'єктивними поглядами», пишуть вчені (Яценко і Теслюк, 2005).

Виклад основного матеріалу дослідження. В інструкції пропонується: дати відповіді на запитання: «Чи відчуваєте Ви, що текст, який Ви читаєте, справляє діалогічний або маніпулятивний вплив? Так. Ні. Не завжди»; б) намалювати діалогічний і маніпулятивний текст; в) відповісти на низку запитань:

Що, по-Вашому, означає діалогічний текст? Його ознаки.

Що отримуєте через діалогічний текст? Виберіть чи назвіть потрібне:

знання; очікувану інформацію; конкретні вказівки; інше.

Що Ви відчуваєте, коли читаєте діалогічний текст? Які переживання він викликає?

На які дії Вас спонукає діалогічний текст? (що хочеться зробити, як діяти?)

Що означає колір чи кольори, яким (якими) зображено діалогічний текст?

Що, по-Вашому, означає маніпулятивний текст? Назвіть його ознаки.

Що отримуєте через маніпулятивний текст? Виберіть чи назвіть потрібне: знання; очікувану інформацію; конкретні вказівки; інше.

Що Ви відчуваєте, коли читаєте маніпулятивний текст? Які переживання він викликає?

На які дії Вас спонукає маніпулятивний

текст? (що хочеться зробити, як діяти?)

Що означає колір чи кольори, яким (якими) зображено маніпулятивний текст?

Доводиться до відома досліджуваного, що його художні здібності та техніка виконання малюнка не оцінюватиметься.

Малюнки і їх аналіз частково представлено в попередніх публікаціях (Гурлева, 2017, 2019, 2020). Втім, у цій статті ми даємо більш розгорнутий аналіз результатів запропонованої методики, а саме особливостей зображення діалогічного і маніпулятивного текстів. Детально проаналізовано пояснення респондентами особливостей зазначених видів тексту, їх відчуття, переживання, своє особисте ставлення до діалогічних і маніпулятивних текстів.

За нашими даними, більшість опитаних «відчувають» діалогічний чи маніпулятивний вплив тексту (відповідь «Так» дали 46 %, «Не завжди» – 54 %, «Ні» – 0 %) (Гурлева, 2020). Отже, загалом респонденти розуміли, про що йдеться в завданні і могли свідомо намалювати запропоновані об'єкти.

Для малювання застосовувався наступний стимульний матеріал: кольорові олівці або фломастери, два аркуша паперу А-4. Малюнкова методика з уточнюючими запитаннями розрахована на 35-45 хвилин. В опитуванні брало участь 38 читачів (середній вік 46 років).

Мета, схема аналізу і обговорення результатів малюнкової методики.

Метою застосування тематичного малюнка було: 1) отримати розуміння певних типів медіатекстів (у пресі чи Інтернет-виданнях), а саме – діалогічного і маніпулятивного тексту; дослідити особливості ставлення до кожного з таких текстів; 2) виявити почуття, переживання щодо прочитаного тексту; 3) дослідити конкретні наміри чи дії після взаємодії з текстом. Тобто, розглянути ставлення до медіатекстів за когнітивним, емоційно-почуттєвим і поведінковим компонентами.

Розглянемо узагальнені тлумачення читачів призначення і ознак (корелятивів) діалогічного і маніпулятивного текстів.

1. Діалогічний текст – це такий, вважають гро-

мадяни, який передбачає діалог автора з читачем. Діалог, на їхню думку, означає спілкування «на рівних», коли автор поважає, розуміє того, кому адресований текстовий матеріал, враховує його інтереси, потреби, сподівання отримати чесну і правдиву інформацію.

Маніпулятивний текст – той, через який маніпулюють, коли «на тебе дивляться зверху», «тиснуть», «кривлять» твоєю свідомістю», «закручують мізки» або вправно «змащують їх брехнею як цукровим сиропом».

2. Діалогічний текст зумовлює позитивні емоції, адже він «заспокоює», «втішає», допомагає впоратися зі своїми переживаннями, дає почуття задоволення від прочитаного.

Маніпулятивний текст викликає гнів і обурення, відчуття «несвіжої їжі або отрути», образи, що «тебе не поважають і мають за дурня».

3. Діалогічний текст надихає на пошук інформації в інших джерелах, спонукає до того, щоб скористатися якимось порадами, які ненав'язливо були надані автором: «випрямляє крила», «налаштовує усміхнутися і зробити так, як пропонується». «Таку газетну статтю хочеться обережно відкласти на столик до наступного прочитання чи для того, щоб поділитися з друзями», а сайт копіюється і відправляється поштою.

При зіткненні з маніпулятивним текстом: кортить «відкинути його геть», «закрити інтернет-сторінку», «вилятися», або, «коли відчуваєш, що щось не те, якимсь воно все гладенько і солодко або надто надокучливо, хочеться перевірити інформацію, запитати себе, чи отримав я, що очікував».

Можна помітити, що думки респондентів чітко вказують на: 1 – розуміння ними того, що означає той чи інший оцінюваний текст; 2 – почуття, які він викликає; 3 – дії, на які спонукає текст.

Ми представляємо усереднені дані, які властиві більшості опитаних громадян-читачів ЗМІ. Але зустрічаються дещо неочікувані відповіді, які вимагають пояснень. Так, дехто з читачів сприймають діалогічний текст як «примушення до діалогу», що викликає бажання усамітнитися («краще просто дати інформацію, дані, цифри, статистику»): такий текст поступається місцем інформативному, «недіалогічному», «який розрахований не стільки на міркування, скільки на пасивне засвоєння інформації» (Чепелева, 2015). А маніпулятивний

текст не завжди такий, що явно тисне, але той, який «потихеньку підштовхує». Не завжди безумовні поради і вказівки сприймаються читачами як маніпуляції – це можливо в разі некритичності до змісту повідомлення, а також зловживання авторами медіатекстів діалогічними прийомами спілкування через текст.

Серед опорних елементів психологічної інтерпретації малюнків були задіяні зокрема наступні: зміст, форма, колір.

За змістом. Діалогічність визначалась читачами через такі показники: текст цікавий, зрозумілий, логічний, компактний, викладені послідовні думки, текст «не набридає», залишає простір для власних умовиводів, свободу у думках, не порушує власних кордонів, «автор «не заграє, а спілкується на рівних», «присутня одна конкретна думка, на якій слід зосередитися». Діалогічний текст доносить правду, сприймається як «свій», допомагає, заспокоює. Маніпулятивність тексту розкривається як: «тиск на свідомість», «рамки, які встановлює маніпулятор», включення певних слів і висловів (на кшталт «треба», «повинні»), намагання отримати «владу над читачем». Маніпулятивний текст характеризується як такий, що «заплутує», має декілька тем, що не дає змогу зосередитися на якійсь одній, розібратися у своїх думках. Умовна користь від такого тексту – він «вчить фільтрувати».

За формою діалогічні тексти представляють собою «рівних за позицією людей» (будь-яких взаємодіючих сторін), упорядковані кольорові рядки або сходинки вверх, сонце, відкриті «ширі» очі, голубе небо, що асоціюється з простором думки, «відчуттям того, що ти сам вирішуєш, як думати і діяти». Діалогічний текст – це «чистота – вода, зелень, повітря, свобода, посмішка, викликана прочитаним». Маніпулятивний текст зображується колючим кущем, який відторгає, агресивною істотою, ґратами, ковпаком, безладдям, гнівним оком, масною чорною крапкою – як небажання взаємодіяти з таким текстом (його автором). Тобто, за формою тексти є ті, що урівноважують, і ті, що дратують.

За кольором. Зображення тексту здебільшого у темному (чорному, коричневому тощо) кольорі, що трактується опитуваними як трудність розуміння і небажання прислухатися і читати такий текст, коли

«хочеться забути» (що вказує на наявність *маніпуляції*). Переважання в малюнку темних кольорів пояснюється опитаними як відторгнення інформації, почуття приниження і тиску. Зображення ж у світлих кольорах (жовтий, голубий тощо), виявляє *діалогічне* спілкування між автором і читачем, трактується як бажання читати текст, прислухатися до думки автора, коли текст є зрозумілим, наснажує, а автор «поважає читача», хочеться читати подібні тексти і конкретного автора (чи певне видання). Переважання у малюнку світлих кольорів читачі пояснюють своє спокійне і доброзичливе ставлення до тексту, позитивне його сприйняття. Втім, розрізнення текстів за темними і світлими кольорами не є однозначним: частка опитаних зображує маніпулятивний текст як яскравий – бо набридливий і відволікаючий, «хитрий», а діалогічний як чорний – бо такий, що зосереджує. Це особливості індивідуального сприйняття, що є скоріш винятком, а ніж правилом в інтерпретації малюнків.

Результати пояснень малюнків і відповідей респондентів на запитання виявили важливу особливість медіатексту – вплив на емоції, почуття, а також на певні дії чи поведінку читача. Маніпулятивний текст викликає вибух негативних емоцій, збурення, гнів, коли «хочеться відкласти текст», «виплюнути те, що проковтнув і поставити жирну крапку». Після ознайомлення з ним псується настрій: «не хочу про це читати і бачити цю газету, намагаюсь забути, адже я довіряю собі, бо читаю і завжди думаю, і довіряю тексту з діалогом». Діалогічний текст, навпаки, викликає довіру до змісту і автора, інформація видається читачеві корисною для використання. Тобто, процес «перетравлення» ін-

формації іде не через самі факти, що є змістовною основою тексту, а скоріш через емоційно-чуттєве сприйняття матеріалу «як від мене доноситься», адже «вже на початку він може насторожити або озлобити», чи «викликати довіру».

Слід підкреслити, що взаємодія з медіатекстом сприймається читачем як спілкування саме з автором тексту (зображення діалогічного тексту як спілкування «однакових за розміром осіб», у той час як маніпулятивний текст пояснювався як «той, хто більший за розміром намагається домінувати, тиснути»). Отже, комунікація відбувається з автором тексту, ініціюється особою, яка має певну мету. Відповідно, «той, хто веде діалог», на думку читача, – «чесний, доносить правду, допомагає тобі розмішляти», а «той, хто маніпулює», намагається «відвернути від справжнього», «бреше і лукавить». Розглянемо деякі приклади малюнків і пояснень діалогічного і маніпулятивного текстів (із скороченнями) читачами ЗМІ (Рис.1,2).

Олеся, 59 років: «Діалогічний текст – варіативний, це – свобода, можливість розмірковувати, визнавати помилки, погоджуватися і сумніватися, змінюватися, розвиватися. Захоплює, не тисне, не обмежує. Два крила – це два варіанти, з яких можна вибирати, салют – відрадне відчуття у результаті діалогічного спілкування. Жовтий і голубий колір – свобода і незалежність. Маніпулятивний текст жорсткий, насильницький, агресивний, руйнівний, може отупляти, односторонній, в одному кольорі, наче у клітці, його хочеться зупинити. Викликає роздратування, огиду, навіть сум, що є люди, які прагнуть тебе підкорити, затратити».

Рис. 1 Малюнок діалогічного (ліворуч) та маніпулятивного (праворуч) текстів.

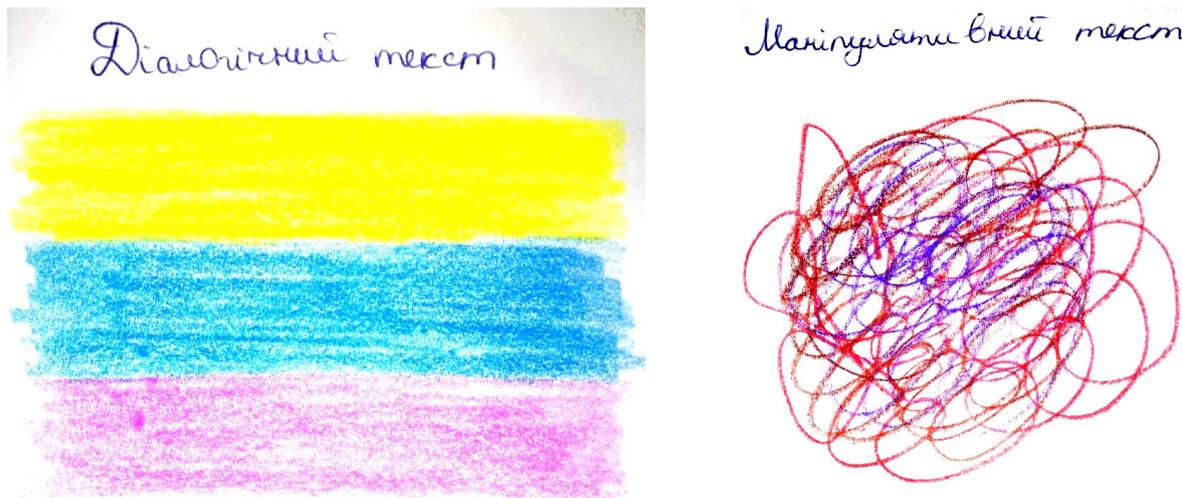

Рис. 2 Малюнок діалогічного (ліворуч) та маніпулятивного (праворуч) текстів.

Діалогічний текст цієї жінки зображено у вигляді метелика з жовто-блакитними крильцями (як варіативність думок і вільний вибір). Маніпулятивний текст зафарбовано в чорний колір з явним натиском, що видно на зворотній стороні аркуша.

Марія, 19 років, студентка: «Діалогічний текст представлений як сукупність реплік різних осіб. Спокійний, розмірений, не тисне та не дратує. Через нього я отримую очікувану інформацію, відчуваю спокій, довіру до прочитаного, адже текст зазвичай зрозумілий. Хочеться слідувати порадам. Жовтий колір – довіра, бажання прислухатися до думки автора, цікавість; блакитний – відкритість, зрозумілість, ненав'язливість тексту; рожевий – привабливість тексту, легкість його сприймання. Маніпулятивний текст намагається нав'язати якусь думку, важко сприймається, викликає почуття недовіри, ніби тебе намагаються обманути.. Через нього отримую конкретні вказівки, але абсолютно не хочеться їм слідувати, швидше – зробити навпаки. Фіолетовий колір – почуття домінантності автора тексту над читачем, намагання автора нав'язати свої думки; червоний – агресія, наказовий тон; коричневий – відчуття «забрудненості» тексту (забагато наказової форми або слів «повинен», «треба»).

Дані емпіричного дослідження показують, що опитані громадяни-читачі загалом «відчувають», «впізнають» тексти діалогічної чи маніпулятивної спрямованості і реагують на них. Але інколи людина визнає

свою неспроможність розпізнати тонку, майже непомітну і невідчутну маніпуляцію. Такі маніпуляції зображуються подеколи навіть у світлих кольорах, бо вони «важко прочитуються, наче медом помазані, не відрізнити від щирого спілкування».

Як прихильність, дружність читача до медіатекстів, так і некритичність, а то й ворожість до них – вказує на передусім емоційне ставлення до інформації. Тому, почуття і емоції в ході ознайомлення з текстом у будь-якому випадку мають бути врівноважені перевіркою інформації, переконаннями у її правдивості й об'єктивності – тільки тоді нові знання можуть бути прийнятими, аргументовано визнаними корисними і втіленими у життя.

З'ясовано, що читач не досить критичний до інформації, яка йому подобається і подається автором з використанням засобів діалогічного впливу. Така інформація може бути маніпулятивною, коли маніпулятор може умисно вибудовувати свій текст, використовуючи засоби, які властиві діалогічному спілкуванню, але при цьому передавати брехливу інформацію, перекручуючи недостатні знання людини, її хиткі смисложиттєві установки тощо. Саме з огляду на це, завдання психолога – формувати вміння читача не лише розпізнавати маніпулятивний вплив, але й порівнювати нові знання зі вже набутими, з інформацією, яку можна отримати з інших інформаційних ресурсів, і обов'язково співставляти зі власними переконаннями, цінностями і життєвими смислами. Важливо створювати внутрішні умови для зміц-

нення спроможності сучасного громадянина критично і відповідально ставитись до самої інформації, її тлумачень, особливостей звернення автора тексту до думок, почуттів і намірів громадянина, потреби і сподівання якого маніпулятор майстерно використовує у своїх текстах.

Помічена певна особливість зображень, що вказує на специфічний підхід читача до оцінки текстів. Виділено такі групи зображень: а) як текст чи рядки – зображено текст і особливості його передачі (малюнки, що відтворюють рядки – рівні, зрозумілі, чи, навпаки – криві, ламані, закручені), що визначає розуміння текстів; б) як образи живої і неживої природи, що пов'язано

скоріш з переживанням тексту, його впливу на читача (непосильний тягар, грати, що тиснуть, закручений клубок ниток, машинний пристрій, або ж квіточки з метеликами, сонечко, вітерець, що освіжає, промениста зірка); в) як спосіб взаємодії – спілкування двох людей чи будь-яких істот, одні з них зберігають дистанцію і виглядають рівними, спокійними, другі – вказують на нерівність – один вище за іншого, чи давить на партнера, вживлює важкі думки.

Виявлена також така особливість малюнків: одні читачі зображують і діалогічний, і маніпулятивний тексти в якийсь один із описаних способів (чи текст, чи елементи природи, чи спосіб спілкування) (Рис. 3, 4, 5).

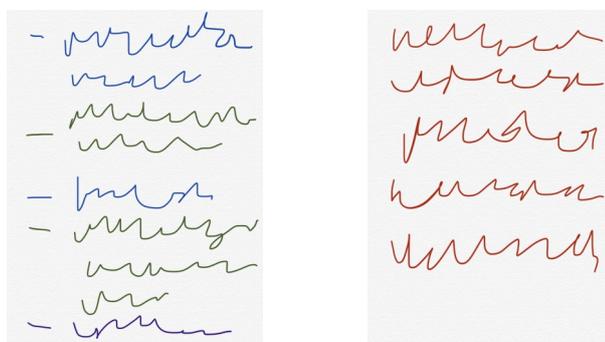

Рис. 3 Малюнок діалогічного (ліворуч) і маніпулятивного (праворуч) тексту (Орина, 18 років, студентка)

Рис. 4 Малюнок діалогічного (ліворуч) і маніпулятивного (праворуч) тексту (Наталія, 58 років, вища освіта, освітянка)

Рис. 5 Малюнок діалогічного (ліворуч) і маніпулятивного (праворуч) тексту (Людмила, 67 років, інженер)

Рідше – один текст зображено одним чином, другий – будь-яким іншим (Рис. 2). Такі зображення вказують на те, що саме для читача є пріоритетним у сприйнятті тексту і також доводять доцільність виділених нами структурних складових ставлення до нього (когнітивна, емоційна, поведінкова складова).

Малюнок методика дозволяє психологу встановити, на що орієнтований читач в момент ознайомлення з медіатекстами, і те, що саме можна йому запропонувати, на чому варто зосередитись. Наприклад, якщо людина цілком або здебільшого емоційно сприймає текст (Рис 4.), то варто звернути її увагу на можливий вплив інформації на її розуміння змісту тексту, на наміри та поведінку після прочитаного, щоб більш об'єктивно оцінити своє ставлення до тексту і його можливий вплив на себе.

За емоційним ставленням діалогічні тексти зображені істотами або образами живої чи неживої природи, які випромінюють позитив, світ і добру енергію (яскраві квіти, спокійні істоти, добре обличчя, широко розкриті очі, яскраві сходи уверх, чиста вода тощо) (Рис 1, 2, 4, 5). Маніпулятивні тексти відображують агресію, негатив, страх (непосильний тягар, який виснажує щупальця; агресивна біо- або техномаса тощо. (Рис. 4, 6)).

Якщо зображуються обличчя людини або будь-якої істоти – це означає персоналізований акт спілкування (безпосередній вплив на людину, її особистість). Предмети природи, пейзажі, квіти – свідчать про суто почуттєву сторону сприйняття тексту (як відчуття середовища, в якому опиняється читач). Зображення своєрідних рядків письмового тексту – сприйняття тексту як такого, який передає інформацію певним чином

(логічно, зрозуміло, або навпаки, викривлено, незрозуміло, нелогічно).

Серед опитаних біля 15 % тих, хто зображує маніпулятивні і діалогічні тексти «майже однаково» як по формі, так і у кольоровій палітрі, а також в інтерпретації власних малюнків (наприклад, діалогічний зображено у вигляді горизонтальних смужок у напрямку знизу-уверх від темних до більш світлих – як рух від нерозуміння до розуміння змісту, а маніпулятивний – у вигляді сплутаних ниток – як неупорядковані думки внаслідок читання такого тексту) (Гурлева, 2019) і Рис. 2. Чи можна говорити про певні схожі особистісні характеристики таких респондентів, це потребує додаткового вивчення. За попередніми даними, опитані нами читачі, які є власниками саме таких малюнків, довіряють діалогічному, і не довіряють маніпулятивному тексту, для них прийнятний логічний і зрозумілий виклад матеріалу, а маніпуляцію вони сприймають як умисне «закручування мізків» з боку маніпулятора, його наміри дезорієнтувати читача, «збити з пантелику». Такі респонденти показують високий рівень інтернального локусу контролю, автономності і довіри до себе.

Звертаємо увагу на місця розміщення і особливості натиску чи штрихування малюнка або його частин (враховувались пояснення опитаних).

На малюнках діалогічних текстів натиск спостерігається на тих частинах зображення, який «відповідає» за можливість вибору, власного рішення, його варіативності; означає відкритий простір, в якому перебуває особа в діалозі; потенцію особистісного творчого самовияву; можливість отримати важливу, цікаву і цінну інформацію; довіру до джерела інформації; послідовність і логічність думок. Відчутне натискання олі-

Рис. 6 Малюнок маніпулятивного тексту (Вікторія, 28 років – зліва, Станіслав, 30 років – справа, викладачі іноземної мови).

вцем спостерігається у тих місцях, де автор малюнка акцентує на особах («ті, хто веде діалог»).

На малюнках маніпулятивних текстів натиск, нерівні лінії і штрихи спостерігаються там, де йдеться про тягар, який слід долати значними зусиллями без віри в добрий результат; про «мою» слабкість, другорядність у вирішенні певних питань; незадоволення роз'ясненнями і доводами автора; питання, які залишаються і насторожують; роздратування «крученими» думками; тиск з боку маніпулятора; напруга від такої взаємодії. Помітне надавлювання на олівець свідчить про ставлення до такого тексту як такого, який нервує, давить, викликає негативні емоції: незадоволення, страх та ін.

Є деяка кількість малюнків «ледь промальованих» взагалі, що може свідчити про невпевненість респондента у собі, у тому, чи правильно він змалює ці тексти, чи не буде засудженим психологом, а також може виявляти певну закритість особи. Втім, усе ж спостерігається слабкий тиск чи штрих в маніпулятивних і діалогічних текстах, що описано вище. Спостереження за малюванням людини і навідні запитання допомагають психологу зрозуміти, чому читач так чи інакше зображає тексти, що заважає чи чого бракує для виконання цього завдання.

За розміщенням на аркуші паперу (попередні припущення).

1. *На весь аркуш.* Таке розміщення спостерігається у більшості респондентів. Це може свідчити про важливість для людини розрізняти діалогічний і маніпулятивний тексти, як двох рівнозначних за силою впливу. А також впевненість у тому, що саме людина малює і як це можна пояснити.

2. *В центрі аркуша (займає невелику частину).* Незначна частина респондентів зображає текст в центрі, що може означати фокус уваги людини, але ставиться до свого визначення з деякою пересторогою (аби не помилитися). Такі малюнки можуть вказувати на невпевненість читача у власних можливостях відрізнити маніпулятивний текст від діалогічного.

3. *У верхньому правому куті.* В цьому місці малюють маніпулятивний текст, бо він «домінує, не дає втекти» і його хочеться «закинути подалі» (наприклад, Рис 6. справа).

4. *У нижньому лівому куті.* Це також поодинокі

малюнки, які характеризують невпевненість читача в ефективності діалогічної взаємодії («якось не трапляється так спілкуватися»), або, навпаки, свідчать про те, що таке спілкування є пріоритетним, але майже неможливим з-за зовнішніх обставин («люди не хочуть або не вміють вести діалог»).

Переважна більшість малюнків розташована на весь аркуш, а також у центрі аркуша, що говорить про вмотивованість опитуваних, бажання розібратися у власних відчуттях і розумінні особливостей текстів різної спрямованості. Поодинокі «зміщені» в кути або вгору-вниз зображення можна тлумачити як невпевненість людей, боязкість виявити власну необізнаність, некомпетентність, що вже саме по собі говорить про необхідність такої рефлексивної роботи.

Висунуті припущення сформульовані на підставі інтерпретації своїх малюнків респондентами і потребують подальшої перевірки.

Зауважимо. Для всіх опитаних такої експеримент виявився неочікуваним, був сприйнятий як дещо грайливий, навіть «дитячий». Але, замислившись над завданням, людина починала «шукати в собі» відповіді і можливості їх передати у малюнках. Така рефлексивна робота чи не найперше примусила читача замислитися над тим, як він сприймає будь-які медіатексти, як ставиться до того чи іншого подання інформації, яке може бути у формі діалогу чи маніпуляції. Читачі, можливо вперше, відчували і проаналізували, які почуття викликає чи може викликати у них маніпулятивний текст, як впливає на почуття і думки, на які дії може спонукати, і на що вони можуть бути здатні після взаємодії з діалогічним текстом. Людина пробує визначити діаметрально різне (сприяє розвитку або пригнічує розвиток особистості), а також спільне в цих текстах (врахування потреб особистості, її очікувань та ін.).

Отже, малюнкова методика, як і інші проективні методи в психології, є не лише діагностичною, а й корекційною, психотерапевтичною, розвиваючою і спрямовуючою. Звичайно, проективна методика в процесі надання психологічної допомоги має бути доповнена іншими методами (тестами, опитувальниками, бесідою тощо). Так, малюнкова методика «Діалогічний і маніпулятивний текст зі ЗМІ: моє ставлення» використовувалась нами при вивченні питання психологічної

допомоги читачеві у протидії маніпулятивним медіавпливам, подоланні травмівних станів в кризових умовах життя. Розуміння свого ставлення до текстів порівнювалось з рівнем довіри читача до себе як до особистості і читача, а також з рівнем розвитку таких характеристик суб'єкта, як інтернальний локус контролю, особистісна автономність, діалогічність (Гурлева, 2020). Малюнок методика допомагає клієнту усвідомити ставлення до різних текстів, їх можливий вплив на себе і збереження власної суб'єктності, особистої безпеки у спілкуванні з масмедіа.

Задачу створення даної методики можна розглядати як задачу створення методики контент-аналізу символічної інформації, представленої у малюнках. Ця задача передбачає створення надійної та валідної шкали, побудованої на множині ознак (корелят), представлених у малюнках. Кореляти, зазвичай, фіксуються за спеціальною інструкцією декількома незалежними «кодерами». Кодери – це люди, які пройшли інструктаж та тренування у розпізнаванні корелят у малюнках (Krippendorff, 2018). Доцільним є залучення експертів-психологів для виявлення важливих ознак в малюнку, які пов'язані зі ставленням читача до текстів різної спрямованості.

В часи інформаційної війни, явної і прихованої дезінформації населення, вельми важливо роз'яснювати читачам – і старшому, і молодшому поколінню – особливості опосередкованого спілкування з авторами текстів, маніпулятивних загроз і пасток. Врахування розуміння особливостей текстів і ставлення до них читачів допоможе журналістам та іншим розповсюджувачам інформації сприяти людині отримати ту інформацію із вирію найрізноманітніших за змістом і викладом повідомлень, яка дійсно заслуговує на увагу і відповідає потребам особистості, сприяє вирішенню її життєвих завдань. Важливим є знання і розпізнавання читачами технік тонкого, непомітного, завуальованого, але чітко зрежисованого маніпулювання, що певною мірою забезпечить особистість від непроханого, ворожого втручання у її свідомість. Зрежисоване маніпулювання вказує на те, що маніпулятор («режисер») обізнаний про психологічні особливості потенційного читача, використовує слабкі місця або мішені впливу, як саме діє інформація на її споживача упродовж певного часу, і наполе-

гливо досягає своєї мети (Гурлева, 2019, 2017, 2020). Психологу, який спілкується з людиною на пряму – у ході живого спілкування, чи опосередковано – зокрема через медіатексти, важливо звертатися до свідомості громадянина, активізації його суб'єктної активності, особистої відповідальності за осмислення і розповсюдження інформації.

Висновки з даного дослідження; перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

У статті розглядаються результати апробації авторської методики вивчення ставлення сучасного читача-громадянина України до медіатекстів, а саме – до діалогічного і маніпулятивного.

Наведені дані емпіричного дослідження доводять його актуальність, бо надають психологу інформацію про особливості сприйняття текстів і ставлення до них, формують орієнтири для психологічної допомоги громадянину у протистоянні маніпулятивним медіавпливам, забезпечення медіакористувачу почуття психологічної безпеки й захищеності. Знання особливостей ставлення читача до тексту дасть психологу інструменти активізації суб'єктної активності людини, необхідності брати на себе особисту відповідальність за споживання інформації з Інтернет-джерел і друкованих засобів масової комунікації.

За допомогою тематичного малюнка було отримано розуміння діалогічного і маніпулятивного медіатекстів; досліджено особливості ставлення до кожного з таких текстів; виявлено почуття, переживання щодо того чи іншого тексту; досліджено конкретні наміри чи дії після взаємодії з текстом. Тобто, розглянуто ставлення до медіатекстів за когнітивним, емоційно-почуттєвим і поведінковим компонентами. Представлено аспекти аналізу малюнків, узагальнення результатів інтерпретації опитаними зображень маніпулятивного і діалогічного текстів. Малюнки оцінювались за змістом, формою, кольором, за місцем розміщення на аркуші паперу, особливостями натиску чи штрихування малюнка або його частин.

Малюнок методика є не лише діагностичною, а й корекційною, психотерапевтичною, розвиваючою і спрямовуючою. Вона допомагає клієнту усвідомити особисте ставлення до різних текстів, їх можливий вплив на себе і збереження власного психологічно-

го благополуччя у спілкуванні з масмедіа.

Намічені перспективи доопрацювання і вдосконалення представленої у статті проєктивної методики «Діалогічний і маніпулятивний текст зі ЗМІ: моє ставлення». Передбачена подальша апробація та валідація малюнквого тесту, відкритим залишається питання надійності даного методу проєктивного малюнка. Планується залучення експертів-психологів для виявлення важливих ознак в малюнку, які пов'язані зі ставленням читача до текстів різної спрямованості.

References :

- Burlachuk, L. F. (1997). *Vvedenie v proektivnyuyu psichologiyu*. [Introduction to Projective Psychology] Kiev: Nika-Tsentr. [in Russian]
- Venger, A. L. (2003). *Psichologicheskie risunochnyie testyi: Illyustrirovannoe rukovodstvo*. [Psychological Drawing Tests: An Illustrated Guide] Moskva: VLADOS-PRESS. [in Russian]
- Grinova, N. V. (2014). *Pidgotovka psichologa – praktika do vikoristannya malyunku v dlyagnostiko-korektsynomu protsesi (psichodinamichniy pldhld) : navch. poslbn*. [Psychologist training - practice for the use of drawing in the diagnostic and correction process (psychodynamic approach)] Uman: VZavI. Otrmano z http://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2428/1/proektuwni_metoduku.pdf [in Ukrainian]
- Hurlieva, T. S. (2017). Osoblivosti spilkuvannya psichologa z naseleenyam cherez drukovanl zasobi masovoYi InformatsiYi u krizovih sotslokulturnih umovah. [Peculiarities of psychologist's communication with the population through the print media in crisis socio-cultural conditions.] u *Osoblivosti stosunklv "psihoterapevt-kliEnt" u suchasnomu sotslokulturnomu sere-dovischI: MonografIya* (ss. 193-221). KiYiv: Vidavnicchiy DIm «Slovo». Otrmano z <https://lib.iitta.gov.ua/709806/> [in Ukrainian]
- Hurlieva, T. S. (2019). Naukoviy potentslal ta perspektivi rozvitku psihologichnih nauk: mat-li MIzhnarodnoYi naukovopraktichnoYi konferentsiYi. *Dovra do sebe u stavlenl do mediatekstu* [Self-confidence in relation to the media text] (ss. 51-56). LvIv: Vidavnicchiy dIm «Gelvetika». Otrmano z <https://lib.iitta.gov.ua/717894/1/>
- Hurlieva 2019_Dovira_do_sebe_u_stavleni_do_mediatekstu.pdf [in Ukrainian]
- Hurlieva, T. S. (2019). Stavlennya chitacha do mediatekstu cherez prizmu dovIri do sebe yak sub'EktnoYi yakostI. [The reader's attitude to the media text through the prism of self-confidence as a subjective quality.] u *Aktualni problemi psichologIYi T. III : Konsultativna psichologIya I psihoterapIya: ZbIrnik naukovih prats Institutu psichologIYi Imeni G.S. Kostyuka NAPN*
- Ukrayini. Vip. 15. (ss. 227-250). KiYiv: Institutu psihologIYi Imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrayini. Otrmano z <https://lib.iitta.gov.ua/720628> [in Ukrainian]
- Hurlieva, T. S. (2020). TehnologIya psihologIchnoYi dopomogi gromadyanam u podolanni proyavlv PTSR cherez tekst u drukovanih ZMI ta Internet-resursah. [Technology of psychological assistance to citizens in overcoming the manifestations of PTSD through text in the print media and Internet resources.] u Z. G. Kisarchuk (Red.), *TehnologIYi psihoterapevtichnoYi dopomogi postrazhdalim u podolanni proyavlv posttravmatichnogo stresovogo rozladu* (ss. 233-259). KiYiv: Vidavnicchiy DIm «Slovo». [in Ukrainian]
- Korner, A. F. (2000). Teoreticheskoe issledovanie predelov vozmozhnostey proektivnyih metodik: per. s angl. [Theoretical study of the limits of the possibilities of projective techniques] *Proektivnaya psichologiya*, 84–93. [in Russian]
- Slpko, L. O. (2015). Osoblivosti vikoristannya metodlv psihokorektsiYi u roboti z psihichnoy travmoyu. [Features of using methods of psychocorrection in work with mental trauma] *Problemi suchasnoYi psichologIYi*(30), 588-599. [in Ukrainian]
- Sknar, O. M. (2017). *Potentslal proektivnih metodik u formuvanni poltichnoYi kartini svltu molodi : poslbnik*. [The potential of projective methods in shaping the political picture of the world of youth: a guide] KiYiv: MIlennum. Otrmano z <https://lib.iitta.gov.ua/709861/1/sknarPosib2017maket+.pdf> [in Ukrainian]
- Sokolova, E. T. (1980). *Proektivnyie metody issledovaniya lichnosti*. [Projective methods of personality research] Moskva: MGU. [in Russian]
- Terletska, L. (2004). *PsihokorektsIya zasobami malyunku*. [Psychocorrection by means of drawing] KiYiv: Glavnik. [in Ukrainian]
- Harenko, S. G. (2013). Rol arhetipu v ob'ektivuvanni nesvidomogo zmlstu psihlki pldltklv u protsesi analizu psihomalyunklv. [The role of the archetype in the objectification of the unconscious content of the psyche of adolescents in the analysis of psycho-drawings.] *Naukoviy chasopis NPU Imeni M. P. Dragomanova*(40), 225-230. [in Ukrainian]
- Chepeleva, N. V. (2015). *Tekst I chitach: poslbnik*. [Text and reader: a guide.] Zhitomir: Vid-vo ZhDU Im. I. Franka. [in Ukrainian]
- Shlyapnikova, I. A. (2005). *Proektivnyie metody psihodiagnostiki : uchebnoe posobie*. [Projective methods of psychodiagnostics: a tutorial.] (E. Soldatova, Red.) Chelyabinsk: Izdatelstvo YuUrGU. [in Russian]
- Yatsenko, T. S. (2004). *TeorIya I praktika grupovoYi psihokorektsiYi: aktive sotsialno-psihologIchne navchannya : navch.poslbnik*. [Theory and practice of group psychocorrection: active socio-psychological training: textbook.] KiYiv: Vischa shkola. [in Ukrainian]
- Yatsenko, T. S., & Teslyuk, P. V. (2005). Osoblivosti zastosuvannya

malyunkovih metodik u roboti grupi ASPN ta u praktitsi ontopsihologichnogo doslidzhennya: konturi porivnyalnogo analizu. [Peculiarities of application of drawing methods in the work of the ASPN group and in the practice of ontopsychological research: contours of comparative analysis.] *Psihologiya I suspilstvo. UkraYinskiy teoretiko-metodologichniy sotsiologumanitarniy chasopis.*, 4, pp 131–135. [in Ukrainian]

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications.

Tetiana Hurlieva

Candidate of Psychological Sciences, Senior Research Fellow at the Laboratory of Counseling Psychology and Psychotherapy, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

THE DRAWING METHODOLOGY OF STUDYING THE READER'S ATTITUDE TO MEDIA TEXTS: THE OUTLINES AND PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

ABSTRACT

The article focuses on the necessity of the reader to navigate in modern mass media and be willing and able to resist the aggressive manipulative influence by the means of a text, which is based on the analysis of scientific sources and personal research. Nowadays it is relevant to create methodologies that enable the study of the peculiarities of the perception of different kinds of texts in order to help an individual to obtain benefits from the consumed information as well as get or regain emotional balance.

The article presents the results of the approbation of the authorial methodology of studying the modern Ukrainian reader's attitude to media texts, precisely to dialogue-based and manipulative ones. The obtained data of the empirical study prove its relevance as it provides the psychologist with information about the peculiarities of the perception of media texts and attitude to them. Furthermore, it offers guidelines on how to help a citizen to resist the manipulative media-influence and enable them to feel emotionally safe and secure. The knowledge of the peculiarities of the reader's perception of the text delivers the tools to activate the person's subjective activity and the urge to take personal responsibility for the consumption of information from Internet sources and printed mass media.

The article provides the aspects of the analysis of pictures and the generalisations of the results of the inter-

pretation of the drawings of manipulative and dialogue-based texts by the surveyed. The attitude to media texts is considered from cognitive, emotional and behavioural perspectives. The findings show that the surveyed citizens-readers generally "perceive" and "recognize" both dialogue-based texts and manipulative ones and react to them anyway. Nevertheless, the surveyed sometimes admit to being unable or struggling to identify a fine, almost imperceptible manipulation and thus require professional help. The reader needs to be aided in identifying the influence of a manipulative text on their emotional state and behaviour as well as assisted in resistance to detrimental changes.

The article presents the prospect for enhancement and improvement of the projective technique "Dialogue-based and manipulative mass media text: my attitude". Even though we forecast the further approbation and validation of the drawing test, the question of the reliability of the suggested projective drawing technique remains to be unanswered. We plan to involve expert psychologists to identify important features in the drawings, which are related to the reader's attitude to texts of different orientations.

Key words: media text, manipulative text, dialogic text, information, attitude to the text, psychological help, reader, projective drawing technique.

Гурлева Татьяна Степановна

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории консультативной психологии и психотерапии Института психологии имени Г.С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев (Украина)

РИСУНОЧНАЯ МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ОТНОШЕНИЯ ЧИТАТЕЛЯ К МЕДИАТЕКСТАМ: ОЧЕРТАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье, на основе анализа научных источников в собственных исследованиях, акцентируется внимание на необходимости читателя современных СМИ ориентироваться в медиаинформации, быть готовым и уметь противостоять манипулятивным влияниям на личность посредством текста. На сегодняшний день является актуальной разработка методик психологического изучения особенностей восприятия человеком различных видов текстов, чтобы помочь ему получать пользу от потребленной текстовой информации, дости-

чь или восстановить психологическое равновесие.

Рассматриваются результаты апробации авторской методики изучения отношения современного читателя-гражданина Украины к медиатекстам, а именно – к диалогическому и манипулятивному. Полученные данные эмпирического исследования доказывают его актуальность, так как предоставляют психологу ведомости об особенностях восприятия медиатекстов, отношения к ним, а также формируют ориентиры для психологической помощи гражданину в противостоянии манипулятивным медиавлияниям, обеспечения потребителям текстовой информации чувства психологической безопасности и защищенности. Знание особенностей отношения читателя к тексту дает психологу инструменты активизации субъектной активности человека, необходимости возлагать на себя личную ответственность за потребление информации с Интернет-источников и печатных средств массовой коммуникации.

Представлено аспекты анализа рисунков, обобщение результатов интерпретации опрошенными своих изображений манипулятивного и диалогического текстов. Было рассмотрено отношение к медиатекстам по когнитивному, эмоционально-чувственному и поведенческому компонентам. Данные исследования показывают, что опрошенные граждане-читатели в целом «чувствуют», «узнают» тексты диалогической или манипулятивной направленности и так или иначе реагируют на них. Однако порой обследуемые признают свою неспособность или определенные трудности распознать тонкую, почти незаметную и неосязаемую манипуляцию, и поэтому нуждаются в профессиональной помощи. Читателю следует помочь распознавать влияние манипулятивного текста на чувства и поведение и противостоять разрушительным изменениям.

В статье намечены перспективы доработки и усовершенствования проективной методики «Диалогичный и манипулятивный текст с СМИ : мое отношение». Предусмотрена дальнейшая апробация и валидизация рисуночного теста, открытым остается вопрос надежности предложенного метода проективного рисунка. Планируется привлечение экспертов-психологов для проведения экспертизы оценивания рисунков медиатекстов. Планируется привлечение

экспертов-психологов для выявления важных признаков в рисунке, которые связаны с отношением читателя к текстам разной направленности.

Ключевые слова: медиатекст, манипулятивный текст, диалогический текст, информация, отношение к тексту, психологическая помощь, читатель, проективная рисуночная методика.

Дата отримання статті: 09.07.2020

Дата рекомендації до друку: 21.08.2020

Дата оприлюднення: 30.09.2020